

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Από τον Λόγο περί Ανθρώπου στους λόγους περί ανθρώπων – Εισαγωγή στη ζωή και το έργο του Κρίστοφ Βουλφ 13 <i>Μιχάλης Κοντοπόδης</i>	13
Πρόλογος στην ελληνική έκδοση 25 <i>Κρίστοφ Βουλφ</i>	25
Εισαγωγή 33	33

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

1. Εξέλιξη – ανθρωπογένεση – ανθρωπολογία 49	49
2. Φιλοσοφική ανθρωπολογία 77	77
3. Η ανθρωπολογία στην επιστήμη της ιστορίας 103	103
4. Πολιτισμική ανθρωπολογία 129	129
5. Ιστορικο-πολιτισμική ανθρωπολογία 181	181

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

6. Το σώμα ως πρόκληση 239	239
7. Μιμητικές βάσεις της πολιτισμικής μάθησης 265	265
8. Θεωρίες και πρακτικές του επιτελεστικού 285	285
9. Η επανανακάλυψη των τελετουργιών 305	305
10. Η γλώσσα μεταξύ καθολικότητας και ιδιαιτερότητας 327	327
11. Εικόνα και φαντασία 345	345
12. Θάνατος και γέννηση 377	377
Επισκόπηση και προοπτικές 395	395
Επιλεγμένη βιβλιογραφία 411	411

Πρόλογος του διευθυντή της σειράς

Όπως έχει διατυπωθεί με σαφήνεια από την έναρξή της, η επιστημονική σειρά «**ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ**» φιλοδοξεί να εκπληρώσει έναν βασικό σκοπό: να ενισχύσει την ελληνική παιδεία, σε όλες τις εκφάνσεις και τις μορφές της, με στέρεο επιστημονικό υπόβαθρο τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και στο επίπεδο της πράξης. Πεποίθηση του διευθυντή της σειράς αποτελεί ότι η πράξη χωρίς τη θεωρία δεν μπορεί να είναι ορθή πράξη, παρά μόνον αν συμβεί αυτό στην τύχη. Και, αντιστρόφως, η θεωρία χωρίς ένα συγκεκριμένο επίπεδο εφαρμογής στην πράξη παραμένει ανώφελη. Η πράξη, δηλαδή, που δεν αφορμάται και δεν υποστηρίζεται από ένα συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο παραμένει μετέωρη και πελαγοδρομεί ακαθοδήγητη, ενώ η θεωρία χωρίς προσανατολισμό στο πεδίο της πράξης αποξενώνεται και παραμένει χωρίς ουσιαστικό νόημα. Με την έννοια αυτή κάθε επιστημονικό πόνημα που θεωρείται ότι μπορεί να συμβάλλει είτε στην ανέλιξη της θεωρίας, είτε στη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης, μπορεί να βρει τη θέση του στην παρούσα σειρά.

Υπό αυτό το πρίσμα, αισθάνομαι σήμερα δικαιολογημένη χαρά που παραδίδουμε στο φως της δημοσιότητας το σημαντικό βιβλίο του Χριστόφορου Βουλφ (Christoph Wulf) με τίτλο: **Ανθρωπολογία: Ιστορία-Πολιτισμός-Φιλοσοφία**. Πρόκειται για ένα βιβλίο 430 σελίδων περίπου. Το βιβλίο κυκλοφόρησε αρχικά στη γερμανική γλώσσα το έτος 2004 και σε δεύτερη βελτιωμένη έκδοση το έτος 2009 και ακολούθησε η έκδοσή του στα Αγγλικά το 2012 (Chicago University Press). Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι στο μεταξύ το βιβλίο έχει μεταφραστεί σε περίπου 10 γλώσσες. Τώρα εκδίδεται και στην Ελληνική και θέλω εξ αρχής να ευχαριστήσω τον αγαπητό μαθητή, συνάδελφο και φίλο Μιχάλη Κοντοπόδη, επιμελητή της έκδοσης, για όλους τους κόπους στους οποίους υποβλήθηκε και για όλες τις προσπάθειες τις οποίες κατέβαλε. Θερμότατα ευχαριστώ επίσης τη μεταφράστρια Δρα Φανή Παραφόρου για την προσεγμένη της μεταφραστική εργασία, καθώς και όλους γενικά τους συντελεστές της προσπάθειας αυτής.

Επιθυμώ να επισημάνω ότι το βιβλίο τούτο καλύπτει ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία. Για μένα προσωπικά δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η θεωρία περί ανθρώπου μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην κατανόηση του ανθρώπινου όντος και της διαδρομής του μέσα στον χρόνο. Με τον τρόπο αυτό το παρόν βιβλίο μπορεί να προσφέρει στην Παιδαγωγική Επιστήμη μια πιο στέρεη βάση, προκειμένου να εδραιώσει με μεγαλύτερη βεβαιότητα και περισσότερη ακρίβεια τις παιδαγωγικές αρχές και τις αντιλήψεις επί των οποίων θα οικοδομηθούν η θεωρία και η πράξη της παιδείας. Παρ' όλα αυτά η Ανθρωπολογία ως επιστήμη δεν είναι τόσο γνωστή και τόσο διαδεδομένη στη χώρα μας, συχνά μάλιστα αγνοείται πλήρως. Γι' αυτό αποτελεί ιδιαίτερη χαρά για τον διευθυντή της σειράς το γεγονός ότι παραδίδεται σήμερα στο φως της δημοσιότητας το βιβλίο ενός κορυφαίου επιστήμονα στον χώρο της Ανθρωπολογικής και της Παιδαγωγικής Επιστήμης.

Η βαθιά γνώση και η μεγάλη εμπειρία του διακεκριμένου επιστήμονα Χριστόφορου Βουλφ επιβεβαιώνονται από τη μακρά επιστημονική του διαδρομή. Πρέπει να τονισθεί ότι ο Βουλφ, μεταξύ όλων των άλλων συγγραφικών και εκδοτικών δραστηριοτήτων του, έχει επιμεληθεί στα Γερμανικά μια πολυσέλιδη εγκυκλοπαίδεια με τίτλο «Περί Ανθρώπου: Εγχειρίδιο Ιστορικής Ανθρωπολογίας (*Vom Menschen. Handbuch Historische Anthropologie*)». Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι το ανά χείρας βιβλίο αποτελεί κατά μία έννοια εμπεριστατωμένη σύνοψη του συνολικού του έργου στον τομέα της Ανθρωπολογίας. Μπορεί ίσως να θεωρηθεί ως το πιο βασικό όσον αφορά σε γενικά επιστημολογικά και θεωρητικά ζητήματα των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, της παιδαγωγικής και της φιλοσοφίας. Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο μεγάλες ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα, επιχειρείται μια συστηματική επισκόπηση των καθιερωμένων ανθρωπολογικών παραδειγμάτων, από το εξελικτικό παράδειγμα και τη διαμόρφωση του όρου ανθρωπολογία, καθώς και τη φιλοσοφική ανθρωπολογία, ως τη σχέση της ανθρωπολογίας με τις επιστήμες της ιστορίας και την πολιτισμική ανθρωπολογία. Αυτή η περιδιάβαση στον χώρο των διαφόρων επιστημών διαμορφώνει τους όρους της συνάρτησης *ιστορικότητας και πολιτισμικότητας*, στην οποία έγκειται το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο συγγραφέας: αυτή η συνάρτηση συμπυκνώνεται για τον αναγνώστη και την ευρύτερη ερευνητική κοινότητα στον όρο *ιστορικο-πολιτισμική ανθρωπολογία*, ο οποίος αποτελεί και τον τίτλο του πέμπτου και τελευταίου κεφαλαίου της πρώτης ενότητας.

Στη δεύτερη ενότητα του βιβλίου, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πλέον τη συνάρτηση *Ιστορικότητας και Πολιτισμικότητας* ως ένα θεωρητικό και μεθο-

δολογικό εργαλείο, με βάση το οποίο προσεγγίζει τα επιμέρους θεματικά πεδία της ιστορικής ανθρωπολογίας. Άξονες όπως η σωματικότητα, ο ρόλος της μίμησης στην πολιτισμική μάθηση, η έννοια της επιτελεστικότητας, η επιστροφή των τελετουργιών, η γλώσσα, η εικόνα ως φαντασία και το δίπτυχο γέννηση-θάνατος, ορίζουν –ως πτυχές του καθαυτού αντικειμένου της ανθρωπολογικής έρευνας, δηλ. του ανθρώπου– τα επτά επιμέρους κεφάλαια της δεύτερης ενότητας με συστηματικό τρόπο.

Θα έλεγε κανείς ότι το ανά χείρας βιβλίο παραπέμπει περισσότερο σε μια αλλαγή παραδείγματος κατά Τόμας Κουν παρά σε κάποιον επιμέρους γνωστικό τομέα ή επιστημονικό κλάδο, όπως γράφει στο εισαγωγικό του σημείωμα και ο επιστημονικός επιμελητής της μετάφρασης Μιχ. Κοντοπόδης, Επίκουρος Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Leeds (Ηνωμένο Βασίλειο). Στο βιβλίο υποστηρίζεται το τέλος ενός ανθρωπολογικού κανόνα και σκιαγραφούνται οι όροι που καθιστούν δυνατή την άρθρωση ενός νέου *ανθρωπολογικού λόγου* μετά το τέλος της αποδοχής του «Ανθρώπου» με την έννοια του αφηρημένου «*Man*», που υποτίθεται ότι έχει ενιαία χαρακτηριστικά ανεξάρτητα από την ιστορία και τον πολιτισμό. Μια τέτοια ανθρωπολογία δεν μπορεί παρά να υφίσταται τις επιδράσεις της ιστορίας με διττή έννοια: ως προς την ιστορικότητα των προς μελέτη φαινομένων και ως προς την ιστορικότητα των θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων με τα οποία μελετώνται τα φαινόμενα αυτά. Στην ίδια κατεύθυνση, η ανθρωπολογία αυτή είναι διττά *πολιτισμική*, δηλαδή αφορά πολλές διαφορετικές μορφές ή εκδοχές του ανθρώπινου είδους και παράλληλα αναστοχάζεται τις δικές της εννοιολογήσεις και μεθοδολογίες για τη μελέτη των διαφορετικών αυτών εκδοχών. Αφού δηλαδή το αντικείμενο μελέτης «Ανθρώπος» υφίσταται τις επιρροές της διαχρονίας, επιβάλλεται και ο ερευνητής, το «*νοούν υποκείμενο*» να αναμορφώσει τα εννοιολογικά εργαλεία και τις κατηγορίες του, ώστε το «*υπό έρευναν αντικείμενο, άνθρωπος*» να είναι προσπελάσιμος με τα νέα εργαλεία και τις νέες εννοιολογικές κατηγορίες.

Σε αυτό το πλαίσιο, η *Ανθρωπολογία* του Βουλφ θέτει γενικότερα επιστημολογικά και θεωρητικά ζητήματα της φιλοσοφίας, των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών με μοναδικό τρόπο και ταυτόχρονα διερευνά επίκαιρα εμπειρικά ζητήματα που αφορούν την παιδαγωγική, την κοινωνική ανθρωπολογία, την ψυχολογία, τις πολιτισμικές σπουδές και την ανθρώπινη επικοινωνία, την παγκοσμιοποίηση και τις διεθνείς σχέσεις. Βασικό ζητούμενο της ιστορικο-πολιτισμικής ανθρωπολογίας κατά Βουλφ είναι η δι-επιστημονικότητα, η συνεργατική έρευνα μεταξύ των επιμέρους κλάδων· θεμελιακή θέση αυτής της μορφής έρευνας, που διατρέχει οριζόντια τους εκάστοτε κλάδους, αποτελεί η παραδοχή ότι το ερώτημα του «*τι είναι ο άνθρωπος*»

δεν μπορεί να έχει μία οριστική και τελεσίδικη απάντηση. Ο άνθρωπος, σε αντίθεση με όλα τα άλλα θηλαστικά και όλους τους λοιπούς οργανισμούς γενικότερα, είναι ανοικτός στις επιρροές του περιβάλλοντος και διακρίνεται από μεγάλη πλαστικότητα, με βάση την οποία μπορεί να διαμορφωθεί διαφορετικά κάτω από διαφορετικές συνθήκες και διαφορετικές επιρροές. Συνεπώς, δεν υπάρχει μία και μόνη εκδοχή του ανθρώπου, ανεξάρτητη από τις συνθήκες και τον πολιτισμό.

Η παραδοχή αυτή από τη μια αυξάνει την πολυπλοκότητα, καθιστά δηλαδή την έρευνα μια πολυσύνθετη και συνεχή διαδικασία, που εξελίσσεται όσο εξελίσσονται και οι άνθρωποι, οι ιστορίες και οι πολιτισμοί τους· από την άλλη η παραδοχή αυτή δημιουργεί τις προϋποθέσεις για γόνιμο διάλογο, αμοιβαία κριτική και αυτοκριτική. Η δεκτικότητα του ανθρώπου στις επιρροές και τις επιδράσεις της διαχρονίας είναι που καθιστούν αυτή την προσέγγιση ιδιαίτερα σημαντική και αναγκαία στις σύγχρονες πολυμορφικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Στις σύγχρονες κοινωνίες συνεπώς το ερώτημα «τι είναι άνθρωπος» δεν επιδέχεται έναν τελικό και τελεσίδικο προσδιορισμό, αλλά υφίσταται τις επιρροές και τις επιδράσεις των ιστορικών, των πολιτικών και πολιτισμικών εξελίξεων του αέναου χρόνου. Μέσα στο πνεύμα αυτό, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η έννοια «Άνθρωπος» νοείται ως ένα ιστορικό υποκείμενο που υφίσταται τις επιρροές του χωρόχρονου και ως εκ τούτου παραμένει αναγκαστικά μια αέναη ιστορική εκκρεμότητα, που θα πρέπει να προσδιορίζεται και να επαναπροσδιορίζεται από τον αέναο χρόνο και τις ποικίλες επιρροές του. Άρα το προαναφερθέν ερώτημα «τι είναι άνθρωπος» θα πρέπει να τίθεται διαρκώς και να προσφέρει το έναυσμα για έναν γόνιμο και διαρκή προβληματισμό. Και αυτό καταδεικνύεται και τεκμηριώνεται από την Ανθρωπολογία του Βουλφ.

Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης
Ηράκλειο Κρήτης, Ιανουάριος 2018